

Čištění polychromovaných renesančních dřevěných stropů nebo jejich rozebraných a druhotně použitých částí

Josef Čoban, Hana Čobanová | restaurátoři

Abstrakt | Při prezentacích restaurování nástěnných maleb v Itálii, Rakousku a Německu nás kolegové upozornili na výhody šetrných aplikací konzolidantů, rozpouštědel, jejich směsí a nosičů přes papíry typu japan. Konzervování barevných a podkladových vrstev na dřevěných konstrukcích záklopových stropů, dlouhodobě uložených ve zcela nevhodných podmínkách, je u nás stále velmi častým úkolem pro restaurátory, protože dochází k masivní obnově starších, dlouhodobě zanedbaných nemovitostí. V důsledku radikálně prosazených josefínských patentů o požární prevenci, zmizely prakticky ze dne na den dřevěné záklopové a kazetové stropy v měšťanském prostředí za omítanými sníženými podhledy. Často ale byly rozebrány na stavební materiál, z něhož jsou zhotovené tyto dnes již historické podhledy. Byť již nemohou plnit jednu ze svých funkcí, totiž tu estetickou, měla by se i fragmentům starších konstrukcí, tj. pevně zabudovaným trámům a prknům, věnovat náležitá péče, protože jsou nositeli velmi důležitých informací o výtvarném, technickém a technologickém stavebním vývoji. V tomto konkrétním prezentovaném případě měli restaurátoři poměrně unikátní možnost alespoň částečně ovlivnit způsob a průběh demontáže souvrství podlah tím, že od pracovníků stavební firmy odebírali nálezy fragmentů dřevěných konstrukcí s polychromií a prakticky okamžitě je dokumentovali a konzervovali. Dva záklopové malované stropy mohli restaurátoři sami dokumentovat, šetrně a postupně je rozebrat a po konzervování opět sestavit tak, aby jeden z nich mohl být po restaurování prezentovaný. V tomto krátkém příspěvku jsme chtěli poukázat na možnosti v ČR méně často používaných metod čištění povrchů vodou rozpustných maleb či polychromií na dřevěných konstrukcích záklopových stropů.

Čtyřkřídlý objekt č. p. 108 na Hradčanech je v literatuře uváděn pod několika názvy – např. U Drahomířina sloupu (dle memoralie – barokního kamenného sloupu, umístěného v 18. stol. na Loretánském náměstí mezi tímto domem a kaplí sv. Matouše), nebo často též Šlikovský podle vlastníků – šlechtického rodu Šliků, hrabat z Pasounu, od r. 1725 do 1762 (1771). Šlikovský erb je umístěn ve vrcholu vstupního portálu v podloubí na Loretánském náměstí. Objekt č. p. 108 má severní křídlo s klenutým podloubím (pravděpodobně nejstarším z domů v uliční řadě) situováno do Loretánského náměstí, jižní do Úvozu (dříve Široké cesty). Východní křídlo sousedí s domem č. p. 107, západní křídlo s obytným komplexem č. p. 109. Nynější stavba prošla složitým vývojem, neboť měla velké množství majitelů. Do roku 1600 se vystřídali tři, z nichž dva jsou uváděni jako jednoznační stavebníci. M. Kek ze Švarcpachu (také Khek ze Schwarzpachu aj., stavební písař Pražského Hradu) postavil severní křídlo do r. 1579 (1573?–1579) a v témže roce po dokončení dům prodal. Nabyvatel rytíř Brozanský přikoupil zbytek dnešní parcely č. 108 – zahrádky směrem k Úvozu a vše pak prodal v roce 1584 Pichlovi z Pichlberku (registrátorovi Říšské dvorní kanceláře, císařskému dvornímu poštmistrovovi aj.), který postavil v 90. letech 16. stol. (1591?–1599?) dolní dům s arkýřem, dnešní jižní křídlo. Pravděpodobně tehdy byly severní a jižní dům propojeny postranními křídly.

Již při invazivním restaurátorském průzkumu celého rozsáhlého objektu v dubnu až červenci 2011 byly objeveny nad sníženými a omítanými dřevěnými barokními stropy druhotně použité polychromované trámy a prkna záklopových stropů z období mezi lety 1570–1590. Z těchto ohraněných trámů s výraznou barevností geometrických dekorů a se základy pro úzké podhledové okosené dřevěné lišty, položených většinou na boky (v 18. století byly již deformované prověšením), byly vytvořeny konstrukce omítaných dřevěných podhledů. Rozšípaná, podle potřeby rozřezaná, případně výjimečně nenarušená záklopová prkna rozebraných stropů byla v první etapě obnovy objektu předaná restaurátorům ke konzervování (více než 60 kusů od 1 do 5 metrů). Tyto nálezy se koncentrovaly do severního traktu směrem na Loretánské náměstí. V severozápadním rohu severního křídla v místnosti číslo 2.1 a podlaze m. č. 3.1 se dochovaly malované trámy v původních polohách a na stanovištích včetně malby vlýsu, překryté jediným vápenným monochromním nátěrem. Následně byla dohledaná i část původních záklopových prken a několik podhledových úzkých lišt. Průzkumem avizovaná přítomnost nedemontovaných stropů ve východním traktu (směrem k domu č. p. 107 – U Černého vola) se taktéž potvrdila při rozkrývání podlah ve 3. nadzemním podlaží. Až na malé výjimky nebyly stropy v m. č. 2.21, 2.22 a 2.23

Dům č. p. 108, Loretánské nám. 2 Praha 1

Dům č. p. 108, Úvoz 40, Praha 1

Pracovní snímek čištění meziprostor v místnosti č. 3.5

Pracovní snímek podlahy v místnosti č. 3.5 po čištění

Strop v místnosti č. 2.1, čištění polychromie na trámech

Čištění polychromie, zpevnění

Průběh odstranění zateklin

s dochovanou polychromií z doby po roce 1570 nikdy rozebrané a při konzervaci se zjistilo, že nebyly v 17. ani 18. století přemalované. Poslední záklopový dřevěný strop v m. č. 2.28 na jihu východního křídla měl velkou smůlu, protože až do poloviny 18. století byla v místnosti pravděpodobně umístěna jedna ze dvou nalezených černých kuchyní. Dehtové a uhlíkaté depozity prostoupily porézními barevnými a podkladovými vrstvami a zcela je znehodnotily.

Tento poměrně obšírný úvod je nutný k ozřejmění několika různých okruhů, kterými se tým restaurátorů musel operativně zabývat, aby držel krok s činností firem, provádějících zajišťovací práce v objektu. Aby bylo možné beze ztrát manipulovat s některými částmi dřevěných vodorovných konstrukcí (bylo nutné je opatřit nehořlavými ochrannými obaly z různých silných a odolných netkaných textilií), byly nedemontovatelné, případně demontované a opět navrácené části záklopových stropů očištěny opatrným ometením měkkými vlasovými štětci a prach byl důkladně vysátý. Části polychromií, uvolněných v šupinách, šupinkách nebo povrchově zvětralých, byly přes neklížené a pevné papíry, určené k balení čajů, napuštěny štětci nebo nastříknuty řídkým roztokem TYLOSE MH 300 v destilované vodě s malým podí-

lem etylalkoholu (do 10 %). Po krátkém navlhčení polychromií a jejich podkladů byl přebytek pomocného adheziva s hnědými výluhy ligninu a zbytky povrchových nečistot odsátý přes ochranné vrstvy papíru do přířezů buničité vaty. Přes ochranné pásy papíru bylo započato s celoplošným fixováním polychromií ke dřevu pomocí elastických a měkkých antiadhezivních tampónů. Po včasné odstranění těchto ještě vlhkých papírů a při dosychání restaurátoři pokračovali s fixováním barevných nánosů zmíněnými tampóny. U dvou stropů z místností č. 2.21, 2.22 a 2.23 ve východním křídle, trámů stropu v m. č. 2.1 v severním křídle a na všech nalezených a demontovaných prknech s polychromií byla po vyschnutí první fixáže aplikována ještě jedna, a to řídký roztok TYLOSE MH 6000 v destilované vodě s malým podílem etylalkoholu. Při jejím dosychání restaurátoři ošetřili polychromie nástřikem čirého fungicidního prostředku Bochemit profi. Při odparu vody z pomocných adheziv byly vždy a opakovaně vrstvy polychromií fixovány ke dřevěným podložkám. Použité materiály jsou relativně stálé vůči bio napadení a s ohledem na jejich rozpustnost ve vodě umožní restaurátorům pokračovat v dalším čištění povrchů polychromií i obnaženého dřeva při restaurování po ukončení stavební obnovy objektu.

Prkno č. 6 – stavy před a po konzervaci

Prkno č. 47 před konzervací a po jejím provedení

Částečně modifikovaný přístup a odlišné pomocné konzolidanty byly zvoleny u druhotně použitých malovaných částí rozebraných záklopo- vých stropů, napevno zabudovaných do mladších a stále funkčních historických konstrukcí. Po očištění povrchu polychromií i ostatních nepomalovaných částí trámů opatrným ometáním měkkými vlasovými štětci a vysáváním byly stabilní části polychromií a navazujícího dřeva trámů dočištěny inertními měkkými drolivými pryžemi Wishab nebo latexovými pryžemi Wallmaster. Následně pak byly provedeny tyto úkony: Konsolidace zpráškováných barevných a podkladových vrstev plošným nástřikem – pomocné adhezivo – vodné akrylátové disperze nízké koncentrace (Hydrogrund Lascaux; v případě nízkých aplikačních teplot Primal SF 016) a následné fixování vyvalých částí polychromie ke dřevu pomocí antiadhezivních tampónů, odsátí povrchových nečistot a hnědých zateklin tampóny z navlhčené obvazové vaty (viskóza a bavlna), nebo do přířezů celulózy přes neklížený čajový papír, v případě nutnosti opakovaný nástřik stejným pomocným adhezivem a celoplošné fixování polychromií ke dřevěným podložkám antiadhezivními tampóny. Závěrem bylo provedeno ošetření všech polychromovaných i nepolychromovaných ploch trámů a ploch nava-

zujících dřevěných konstrukcí bez polychromií i se zbytky polychromie likvidačním a preventivním insekticidním a fungicidním prostředkem (Bochemit Profi s etylalkoholem). Při jedné prudké letní bouři (srpen 2013), kdy zateklo do severozápadní části severního křídla, se konsolidační i konzervační materiály osvědčily – nedošlo k odplavení polychromií ani k jejím výrazným barevným změnám.

Čištění, zpevnění a všechny následné a související konzervační činnosti, demontáže dvou dochovaných stropů a jejich následnou montáž, zakrytí ošetřených dřevěných prvků s polychromií netkanými textiliemi, spolupráci s dodavateli tesařských a truhlářských prací i následné uložení demontovaných částí do provizorního skladu na stavbě provedl v srpnu až prosinci 2012 tým restaurátorů a studentů 1. ročníku magisterského programu Fakulty restaurování Univerzity Pardubice v tomto složení: Josef Čoban, akad. mal., MgA. Josef Duchan, BcA. Anna Ferdus, BcA. Zuzana Kuřátková, BcA. a PhDr. Martin Pácal, MgA. Michal Vedral, BcA. Pavla Žiaková, BcA. Hana Čobanová, studující FR UP, BcA. Jitka Goldmannová, studující FR UP, BcA. Jiří Kudrna, studující FR UP, BcA. Radka Nádvorníková, studující FR UP, BcA. Lukáš Schorný, studující FR UP, BcA. Renata Tauchmanová, BcA. David Zeman, studující FR UP.

Strop v místnosti č. 2.23, čištění a konzolidace

Severní polovina stropu v místnosti č. 2.23 po konzervaci a doplnění novým dřevem

Ruby prken stropu 2.23 v místnosti č. 3.23 po konzervaci a doplnění novým dřevem

Ruby prken stropu 2.23 v místnosti č. 3.23 po konzervaci a doplnění novým dřevem